

FLYGVAPNET OCH SEPTEMBER- (MÜNCHEN-)KRISEN 1938

Överstelöjtnant Nils Kindberg
fortsätter här sin skildring av
händelseutvecklingen före
det andra världskriget

*Tung bombdivision - nio plan av B3-typ
i formering*

Som i tidigare nr sagts uppkom denna kris av den sudettyska frågan - d v s de inom Tjeckoslovakiets gräns sedan Versailles 1919 instängda, ca 3,5 miljoner tyskarnas och österrikarnas i Böhmen och Mähren upprepade starka krav på förenig med Tyskland. Den 23 april 1938 - något mer än en månad efter Österrikes uppgående i det tyska riket - framlade sudettyskarnas ledare Henlein i 8 punkter sina landsmäns krav. Vid den tiden visade emellertid västmakterna upp en fast avvisande hållning och frågan föll. I september 1938 hade den fortsatta tyska upprustningen och maktkänslan likväl stegrats så långt, att Hitler, som i årtal stött Henlein och hans sudettyskar, ansåg sig klar att våga en inmarsch i Böhmen och Mähren, liknande den i Österrike, även med risk för ett storkrig. Han räknade nu kallt med att fransmän och briter kunde stödja den tjeckiska regimen genom militärt ingripande, men ansåg att Tyskland skulle komma först till sitt byte, innan något ingripande västerifrån skulle hinna fram. Tyskt flyg och tyskt pansar skulle lätt nedslå varje försök att hindra den sudettyska föreningen med Hitlerriket, ansåg Tysklands "Führer".

Inför den hotande krigsfaran flög dåvarande brittiske premiärministern Neville Chamberlain den 15

september 1938 till Berchtesgaden, ungefär samtidigt som Hitlers medbroder Mussolini började sina första försök att påverka Hitler i försonlig riktning. Ett nytt möte Hitler-Chamberlain den 22 september 1938 i Godesberg m m resulterade så småningom i den inför omedelbart tyskt krigshot sammankallade storpolitiska konferensen i München mellan England-Frankrike-Italien-Tyskland den 29 september 1938.

Där lyckades Mussolinis medling. Tyskland avstod från krig mot att dess krav på Böhmens och Mährens samt den 3,5 miljonerna sudettyskarnas omedelbara förenig med tyska riket i ett "protektorat" omgående godtogs, vilket skedde. Det var den ryktbara överenskommelsen om "fred i vår tid", den s k "skrällen i München", vilken i belysningen från händelseutvecklingen fr o m 1939 kom att betecknas som "a scrap of paper" - en värdelös papperslapp. Under den tid "septemberkrisen" varade låg emellertid faran för ett omedelbart andra världskrig tungt över världen. Sverige kunde - började man inse här - ingalunda känna sig säkert på att inte bli indraget.

Dock - efter den 15 oktober 1938 - när tyskarna helt utnyttjat sin i München medgivna rätt att militärt besätta sitt där nyvunna "protektorat", an-

sågs det likväl att en viss lättnad inträtt. Ingen kunde emellertid veta, hur nästa tyska krav skulle te sig, och när, var och hur "akt 3" i världs-dramat skulle utspelas. Vad göras kunde för att säkra Sveriges krigsberedskap måste därför snarast göras - och gjordes också - nota bene så långt våra dåtida inrepolitiska och finansiella möjligheter medgav.

Under krisen vidtogs ett betydande antal åtgärder avseende att stärka flygvapnets beredskap. Vissa andra följde under återstoden av 1938 och under 1939 års första hälft, dels som återverkningar från septemberkrisen 1938, dels som följder av gällande planer, utvecklingens gång m m. Som direkta åtgärder under krisen kan man i huvudsak medräkna vad som gjordes t o m mitten på oktober 1938.

I början på september det året var flygvapnets stridsduglighet begränsad på grund av försenade materielleveranser och vissa konstaterade fel å erhållna flygplandelar m m. Genom krisen och krigsfaran blev vår baseringsfråga högaktuell. Flygledning och försvarsstab fortsatte därför förberedelserna för att söka iordningställa krigsflygfält i olika delar av landet.

Den 22 september 1938 - när den egentliga "Münchenkrisen" på allvar började, utfärdades på försvarsstabschefens förslag en generalorder om den svenska personella försvarsberedskapens omedelbara stärkande. Man skulle bl a snabbrevidera mobiliserings- och luftskyddsplaner m m, ordna kontinuerlig tjänst i staber m m, förstärka bevakningen vid etablissement, verkstäder o d, verkställa förrådskompletteringar, inkalla och lära dåtidens värnpliktiga av "ersättningsreserven" att hantera vapen - vilket tidigare inte fått ske. Därjämte skulle till repetitionsövning inkallade m fl värnpliktiga kvarhållas i tjänst t v. Förberedelser för att omedelbart organisera beredskapsförband anbefalldes och vidtogs.

Den 25 september 1938 fastställde chefen för försvarsstaben ett i samråd med försvarsgrenscheferna uppgjort förslag till indelning av Sverige kringliggande havsområden i klart avgränsade "flygspaningsområden". Samtidigt fastslogs, hur

Bilderna uppifrån:

Skolflygplan av typ Sk 15 "Klemm" vid övningspassets början. Elever på väg till flygning på en av flygvapnets tidiga "reservflygskolor". Ett sjuktransportflygplan Typen "Trp 2" (Junkers W 33) här med NOHAB Mercury VI-motor.

Känd vy för många - personalinryckning till flygutbildning på Ljungbyhed

flygverksamheten över dessa områden skulle uppdelas på flygvapnets flygeskader - vi hade vid försvarsberedskap och mobilisering 1938 blott en enda eskader enligt 1936 års försvarsordning - och på de kustflottan, respektive de dåtida "marindistrikten" tilldelade flygförbanden ur F2. Denna indelning m m blev sedan med vissa mindre ändringar gällande under hela den förstärkta beredskapstiden från september 1939 t o m världskrigets i Europa slut på senvåren 1945, och även en tid där-efter.

Den 26 september 1938 stadfästes ett "kungabrev" om förordnande vid krigsorganisation av en "Överbefälhavare" över Sveriges försvarskrafter samt en närmare instruktion för denne. Intill dess att överbefälhavaren - förkortat ÖB - sedermera också namneligen förordnades under 1939 - 1940 års "vinterkris" (orsakad av kriget samma år i Finland), fungerade vår försvarsstabschef i kraft av en särskild föreskrift av september 1939 i praktiken som svensk ÖB. Båda var f ö en och samma person, generalen O. G. Thörnell.

Den 28 september 1938 orienterade flygvapenchefen försvarsstabschefen om åtgärder ifråga om värnpliktigas inkallelse i händelse av försvarsberedskap, vilka åtgärder snarast måste regleras av "Kungl Maj:t", d v s från försvarsdepartementets eller kommandoexpeditionernas sida. Samma dag utgav flygvapenchefen - jämlikt från försvarsstabschefen mottagna anvisningar - bestämmelser till sina flottiljchefer m fl, om vilka åtgärder dessa

hade att vidtaga, därest försvarsberedskap anbefalldes. Därvid gällde det att:

- sprida ut flygplan och materiel så, att någon skada på dem inte skulle vållas genom överraskande flyganfall mot baserna,
- låta resp flottiljers övningsdivision fortsätta sina övningar från de ordinarie fredsbaserna (flottiljflygfälten), dessa divisioner skulle dock samtidigt vara beredda till krigsmässig verksamhet,
- göra de av resp flottiljer organiserade krigsflygförbanden m m klara att för övningar förläggas på närmare angivna platser ("t-baser", d v s tillfälliga flygfält), samt
- låta flygskoleverksamheten vid F5 fortgå vid Ljungbyhed till en början; förberedelser skulle dock vara vidtagna för att vid behov fortsätta den på andra fält i närheten eller längre norrut i landet.

Bestämmelserna omfattade också vissa föreskrifter om basförband till Gotland och om vissa s k flygfältskompanier (avsedda för flygfältsarbeten på tillfälliga baser).

Den 29 september 1938, Münchenkrisens "hetaste" dag, meddelades som orientering en "förberedande order" om eventuell skärpning av flygvapnets beredskap. Följande dag följde mera preciserade bestämmelser om vad som skulle ske därest

flygvapnet försattes i vad man då kallade "modifierad första försvarsberedskap" eller i en högre, "förstärkt försvarsberedskap".

Samma dag gav flygstabschefen ut anvisningar till flygförvaltningens dåvarande byggnadsavdelning att förhyra och iordningställa tio reservflygfält, belägna utanför flottiljernas ordinarie fredsflygfält och att låta iordningställa en slip för sjöflygplan sydväst om Göteborg. Man undersökte samtidigt trakten av Malmö-Bulltofta och Halmstad.

Oktober 1938 medförde en viss avspänning. Nyheten från 29 september om "fred i vår tid" hade nått Sverige. Den 3 oktober upphävdes ordern om värnpliktigas kvarhållande i tjänst. Inom staber och förvaltningar arbetades dock fortfarande under högttryck. Bl a företogs inventering av de tillgångar i fråga om materiel, alla slag, som man i händelse av krigsutbrott hade att disponera.

Den 5 oktober 1938 avgav följaktligen flygförvaltningen till flygstabschefen en av denna begärd uppgift på antalet disponibla krigsflygplan m m. Härav framgick det, att:

- den 15 oktober 1938 kunde något över hundra sådana plan påräknas för operationer, och
- den 1 januari 1939 borde nämnda antal ha ökats till något mer än 130.

Allt detta var dock fortfarande långt ifrån den i 1936 års försvarsordning (till 1943) avsedda omkring 260 krigsflygplanen. 1)

Den 14 oktober 1938 - när "septemberkrisen" kring München ansågs vara förbi - upphävde flygvapen-

1) Den här angivna siffran "omkring 260 krigsfl" är den rätta. Författaren ber "Flygvapennytt" redaktion och läsekrets om överseende med en på hans tillskyndan tillkommen, nära nog oförlätlig, men helt oriktig "Rättelse" på omslagets andra sida i "Flygvapennytt" nr 1/1964. - N. Kbg

chefen, efter en från försvarsstabschefen mottagen orientering om det till synes lättade utrikesläget, sina den 28 september 1938 anbefallda försvarsberedskapsåtgärder. När han meddelade detta till flygförvaltningen, flottiljer, utbildningsorgan och verkstäder klargjordes dock samtidigt med skärpa, att man på alla dessa håll skulle fortsätta förberedelserna på att "vid uppkommande behov" snabbt kunna intaga "första" eller "förstärkt" försvarsberedskap.

Samma dag anbefallde vidare försvarsstabschefen på sitt håll vissa förarbeten för krigsflygplatsers ordnande, om och när försvarsberedskap anbefalldes, vilka arbeten tänktes utföras av flygfältskompanier. Dessa var, som ovan sagts, ett slag av arbetsförband, som senare - på hösten 1939 - skulle visa sig klart otillräckliga för uppgiften.

Följder efter 1938 års kriser.

De med hänsyn till världsfredens bestånd så ytterst allvarliga kriserna 1938 i de centrala Europa hade, som framgår av det ovanstående, blivit väc-

Nedan: Bomberna apteras - vanlig åtgärd före uppdrag. I bakgrunden en B 18 - kom först i slutet av försvarsberedskapen

Bilderna uppifrån:

Skolflygplan typ Sk 12 "Stieglitz" - välkänt och bra plan. Ännu i bruk hos bl a svenska flygklubbar. - Vintertjänst - en viktig gren i utbildningen. Sk 12 på skidor i Dalarna. - Tvåmotorigt B 3-plan, under uppvärmning före flygtjänst. Särskilda värmeaggregat, motorkapell mm måste användas.

Flyglottor blev en värdefull komplettering till flygvapnets övriga personal. Här två flyglottor i expeditionstjänst.

Fortsättning:
Münchenkrisen 1938

kande även för Sverige och lett till åtminstone en del välbehövliga åtgärder för att förbättra vårt lands beredskap. Under den tid som närmast följde, d v s under slutet av år 1938 och början av 1939, fortsatte man härmed i en av utrikeslägetts fortsatta labilitet och oro framtvungad, ständigt forcerad, för flygvapnets ledande män och deras medarbetare ytterst krävande takt. Utan tvivel var det också många utanför de ledande inre cirklarna, utåt periferin till, som då alltmer fick känning av lägetts allvar.

I en kommande artikel skall flygvapnets beredskap i september 1939, vid tiden för Världskrig II:s utbrott, göras till föremål för en närmare granskning.

N. Kindberg